

KRONIKA

Vzpomínka na Zdeňka Měřinského (16. 1. 1948 – 9. 9. 2016)

Když jsem v letních měsících roku 1969, po přijímacích zkouškách a před zahájením studia prehistorie a historie na Filosofické fakultě tehdejší UJEP v Brně, nastoupil na prázdninovou brigádu na archeologickém výzkumu zaniklé středověké vsi Mstěnice u Hrotovic, poprvé jsem se dostal na delší dobu do kontaktu se Zdeňkem Měřinským. Jelikož byl absolventem již dvou ročníků oboru prehistorie – etnografie, vzhlížel jsem k němu s „povinnou“ úctou, umocněnou obdivem k jeho hlubokému zájmu o rodící se a etabloující novou disciplínu – historickou archeologii a rovněž k jeho kresličským schopnostem a dokumentační práci. Dlužno říci, že zpočátku mu moje neustálé dotazy patrně poněkud lezly na nervy, nicméně postupně se situace stabilizovala, se Zdeňkem jsem se sblížil a od té doby vycházel velmi dobře. Snad to bylo i tím, že jsme se oba v témže roce účastnili výzkumu slovanského hradiska v Berlíně-Špandavě a poté se poměrně pravidelně vídali v Historickém oddělení Moravského muzea, kde jsme pod vedením prof. Vladimíra Nekudy, vedoucího mstěnického výzkumu, pozne-

náhu vnikali do tajů středověké archeologie. Již v době studií se však Zdeňkovy zájmy obracely i jinými směry, než bylo vlastní oborové vzdělávání. Byl zaníceným numismatikem, zejména však zasvěceným filatelistou a tato vášeň jej neopustila do konce života. Později k tomu přistoupila záliba v militariích souvisejících především s druhou světovou válkou, uniformách, řádech a vyznamenáních, vojenských řádech, sbíral telefonní karty, tzv. „Brusel“, myslivecké trofeje všeho druhu, různé busty, novoroční přání, pohlednice, obrazy atd., takže jeho domácí prostředí i pracovna mohly nezasvěcenému připomínat malé, byť útulné vetešnictví. Z každé nově nabyté věci měl neobyčejnou radost a dovedl o ní dlouze vyprávět. Jeho znalosti v organizaci armád i jejich jednotlivých protagonistů byly příslovečné jak pro období obou světových válek, tak také pro období pozdější. Samostatnou kapitolou byla literatura, a to nejen archeologická a historická, ale také uměnovědná, numismatická, filatelistická či populárně-vědecká, za niž byl ochoten vydat vysoké sumy; projít jeho knihovnu pak bylo zážitkem.

Vraťme se však k jeho životnímu poslání, jímž byla služba české, respektive československé archeologii. Po absolutoriu na brněnské univerzitě (1967–1972) zůstal na své alma mater v roli odborného asistenta na katedře prehistorie ještě další dva roky, kde se pod egidou prof. Bořivoje Dostála zapojil do katedrového výzkumu slovanského hradiska Pohanska u Břeclavi. Poté vedla jeho cesta do Archeologického ústavu tehdejší ČSAV, kde strávil plných 15 let (1974–1989). Bylo to období, ve kterém se Zdeněk vyprofiloval v uznávaného badatele raného a vrcholného středověku, období, ve kterém vedl terénní výzkumy takových lokalit, jakými byly například velkomoravské pohřebiště ve Velkých Bílovicích, zakončené dodnes přínosnou monografií, anebo hradiště Vysoká zahrada u Dolních Věstonic či Petrova louka na katastru Strachotína. Pomineme-li řadu dalších akcí prováděných v jeho režii (např. Koválov, Nové Mlýny,

Morkůvky), nemůžeme nezpomenout jeho celoživotní lásku, kterou byl středověký hrad Rokštejn nedaleko Brtnice. Od roku 1981, v podstatě až do svého skonu, zde prováděl systematický výzkum na vrcholné odborné i logistické úrovni. Šlo svým způsobem o pilotní projekt, v českých zemích (a nejen v nich) v tomto rozsahu ve své době ojedinělý, kdy Zdeněk prokázal vysokou akribii a předvídatost a výzkum se stal jakýmsi vzorem pro zkoumání dalších památek tohoto typu. Patřil nepochybně k těm archeologům a badatelům, a není jich mnoho, kteří byli a jsou schopni s vysokým standardem jak vést práce v terénu včetně dokumentační složky (na níž si vždy dával záležet), tak realizovat i následně teoretické (kabinetní) zhodnocení nabytých poznatků. V souvislosti s Rokštejnem postupně vybudoval v nedaleké Panské Lhotě výzkumnou základnu, která se mu stala jakýmsi druhým domovem, kde rád a často i se svojí partnerkou Evou pobýval.

Zlomovým se ukázal rok 1989, ve kterém Zdeněk ukončil své angažmá v Archeologickém ústavu a přesunul se do Moravského zemského muzea, kde převzal po V. Nekudovi vedení Historicko-archeologického oddělení. Nicméně zdejší působení jej z mnoha důvodů, daných zejména překotným vývojem doby a neurovnanými mezilidskými vztahy, příliš neuspokojovalo. Proto po třech letech muzeum opustil a přesunul se (1992) na Filozofickou fakultu MU v Brně, kde nejdříve zastával roli odborného asistenta v Historickém ústavu. V roce 1995 však již zamířil do kolektivu pracovníků Ústavu archeologie a muzeologie, který se mu stal – až do posledních dnů – na více než 20 let cílovou stanicí; v jeho čele stál již jako profesor v letech 1999 až 2015. Vedle badatelské práce a postupně utlumované terénní činnosti našel svoji druhou parketu v pedagogickém působení. Bylo neuvěřitelné, že vedle výuky na „své“ fakultě stíhal přednášet i na nově vznikajících katedrách archeologie v Opavě, Plzni či Českých Budějovicích; mezi studenty byl oblíben, oceňovány byly nejen jeho znalosti a přístup k výuce, ale i zřetelné sociální citění. Přitom vytrvale psal původní studie a články, recenzoval, hodnotil, pořádal konference, vedl nespočet diplomových a disertačních prací, popularizoval, sestavoval rozličné projekty a granty, staral se o chod ústavu, výstavbu základny, seděl v řadě komisí a grémií, veřejně se angažoval atd. atd.; na jednoho člověka skutečně až příliš... Vyvrcholení jeho tvůrčí práce pak našlo vyjádření především ve dvou dílech rozsáhlé trilogie, týkající se českých zemí od příchodu Slovanů až po Velkou Moravu, když třetí část zůstala, bohužel, nedokončena, a monograficky zhodnotil i čtvrtstoletí svého výzkumu hradu Rokštejna. Doslova koníčkem se mu stalo pořádání každoročních konferencí archeologie středověku a redigování časopisu *Archaeologia historica*, na němž jsem měl tu čest se s ním společně podílet. Byly to příjemné chvíle a bylo potěšením se Zdeňkem o problémech diskutovat a vstřebávat jeho v mnoha směrech encyklopedické znalosti.

Dalo by se ještě dlouze hovořit o Zdeňkových dalších zálibách, zvláště výtvarných, byl totiž velmi zručným malířem a kupříkladu jeho novoročenky s autogramem se brzy staly proslulými, napovídajících, že žil plným životem. Za svoji příkladnou práci také získal mnohá prestižní vědecká i společenská ocenění. To vše jistě člověka vnitřně uspokojuje, avšak takový záběr si zákonitě vybírá svoji daň. Zdeňkův zdravotní stav se v poslední době rapidně zhoršoval, což si ovšem jen nerad připouštěl a naplno pokračoval ve svých aktivitách. V této pro něj nelehké době se příkladně staral i o svoji partnerku, která na tom zdravotně rovněž nebyla nejlépe. Zdálo se mi, že toto nepříznivé období ustojí, byl stále plný nových nápadů a optimismu, jakkoliv si občas i postěžoval, avšak vyšší moci se neubrání nikdo z nás. Zpráva o jeho smrti zaskočila všechny, kteří měli Zdeňka rádi, ale i ty, kteří jej osobně neznali, avšak obdivovali jeho monumentální dílo, čítající stovky publikovaných položek. Zesnul ve své oblíbené Panské Lhotě.

Milý Zdeňku, budeme na Tebe s úctou vzpomínat jako na slušného a příkladného člověka s pevnými a neměnnými zásadami a při každé příležitosti, kdy vezmeme do rukou Tvoje práce, při každé citaci z Tvých publikací si uvědomíme, jak nám chybíš a co jsi pro archeologii dokázal udělat. A jestli se na nás díváš někde shora (to nevím) a sleduješ naše snažení, věz, že chceme navazovat na Tvé dílo a Tvé úspěchy v přesvědčení, že i Ty sám by sis to takto přál.

Pavel Kouřil

Zum Gedenken an Zdeněk Měřínský (16. 1. 1948 – 9. 9. 2016)

Als ich in den Sommermonaten des Jahres 1969 nach den Aufnahmeprüfungen und vor Studienbeginn der Fächer Vor- und Frühgeschichte an der Philosophischen Fakultät der damaligen Jan-Evangelista-Purkyně-Universität in Brünn als Ferienarbeiter an der archäologischen Ausgrabung der mittelalterlichen Dorfwüstung Mstěnice bei Hrotovice teilnahm, hatte ich zum ersten Mal über einen längeren Zeitraum mit Zdeněk Měřínský Kontakt gehabt. Da er damals bereits zwei Studienjahre im Fach Vorgeschichte – Ethnographie hinter sich hatte, habe ich mit „gebührender“ Achtung zu ihm hinaufgeschaut, was noch dadurch gesteigert wurde, dass ich für sein tiefeschürfendes Interesse an der gerade aufkommenden und sich etablierenden neuen Disziplin Historische Archäologie sowie für seine zeichnerischen Fähigkeiten und dokumentarische Arbeit Bewunderung hegte. Es soll nicht unerwähnt bleiben, dass ihm meine ständigen Fragen anfangs offensichtlich ein wenig auf die Nerven gingen, nichtsdestotrotz hat sich die Situation allmählich stabilisiert und ich bin Zdeněk nähergekommen und ab der Zeit auch sehr gut mit ihm ausgekommen. Das lag wohl auch daran, dass wir in demselben Jahr an der Ausgrabung des slawischen Burgwalls in Berlin Spandau teilgenommen hatten und uns danach ziemlich regelmäßig in der Historischen Abteilung des Mährischen Landesmuseums gesehen hatten, wo wir unter der Leitung von Prof. Vladimír Nekuda, dem Leiter der Mstěnicer Ausgrabung, nach und nach in die Geheimnisse der mittelalterlichen Archäologie eindringen. Schon zu Studienzeiten wurden Zdeněks Interessen jedoch auch in andere Richtungen gelenkt als nur auf die eigentliche fachliche Ausbildung. Er war ein begeisterter Numismatiker, besonders jedoch ein fundierter Philatelist, eine Leidenschaft, die ihn sein ganzes Leben lang nicht verlassen hat. Später kam noch sein Gefallen an Militaria hinzu, die vor allem mit dem Zweiten Weltkrieg im Zusammenhang standen, an Uniformen, Orden und Auszeichnungen, Militärorden, er sammelte Telefonkarten, alles, was mit der Expo 58 zusammenhing, Jagdtrophäen aller Art, verschiedene Büsten, Neujahrskarten, Ansichtskarten, Gemälde usw., sodass seine Umgebung zuhause und auf der Arbeit einen nicht Eingeweihten an einen kleinen, wiewohl gemütlichen Trödlerladen erinnern konnte. Über jede Neuerwerbung freute er sich ungemein und vermochte ausgiebig darüber zu erzählen. Seine Kenntnisse über die Organisation von Armeen und über ihre jeweiligen Protagonisten waren, sowohl was die beiden Weltkriege, als auch was spätere Zeiträume anbelangte, sprichwörtlich. Ein eigenes Kapitel war die Literatur, und zwar nicht nur die archäologische und historische, sondern auch die kunsthistorische, numismatische, philatelistische oder populärwissenschaftliche, wofür er bereit war, große Summen auszugeben; seine Bibliothek zu durchstöbern war alsdann ein Erlebnis.

Kehren wir jedoch wieder zu seiner Lebensberufung zurück, die im Dienste der tschechischen, bzw. tschechoslowakischen Archäologie stand. Nach Abschluss seines Studiums an der Brünnener Universität (1967–1972) blieb er noch weitere zwei Jahre an seiner Alma mater als Fachassistent am Lehrstuhl für Vorgeschichte, wo er sich unter der Leitung von Prof. Bořivoj Dostál der vom Lehrstuhl durchgeführten Ausgrabung des slawischen Burgwalls Pohansko bei Břeclav anschloss. Danach führte sein Weg ins Archäologische Institut der damaligen Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften, wo er ganze 15 Jahre verbrachte (1974–1989). Es war die Zeit, in der sich Zdeněk zu einem anerkannten Forscher des Früh- und Hochmittelalters profilierte, eine Zeit, in der er die Geländegrabungen solcher Fundstellen leitete, wie es beispielsweise das großmährische Gräberfeld in Velké Bilovice war, die er mit einer bis heute fruchtbringenden Monographie abschloss, oder die Burgwälle Vysoká zahrada bei Dolní Věstonice und Petrova louka im Kataster der Gemeinde Strachotín. Lässt man eine Reihe weiterer, unter seiner Regie durchgeführter Vorhaben (z.B. Koválov, Nové Mlýny, Morkůvky) mal außer Acht, kommt man nicht umhin, seine lebenslange Liebe zu erwähnen, die in der bei Brtnice gelegenen Mittelalterburg Rokštejn bestand. Ab 1981 hatte er dort im Grunde genommen bis zu seinem Hinscheiden eine systematische Grabung durchgeführt, die fachlich wie auch logistisch auf höchstem Niveau stattfand. Es handelte sich dabei gewissermaßen um ein Pilotprojekt, das in diesem Umfang seinerzeit (nicht nur) in der Tschechoslowakei einzigartig war, wobei Zdeněk

eine hohe Akribie und Voraussicht unter Beweis stellte und die Grabung für die Untersuchung weiterer Denkmäler dieses Typs zu einer Art Vorbild wurde. Er zählte zweifellos zu den Archäologen und Forschern – und von ihnen gibt es nicht viele – die dazu in der Lage waren und sind, sowohl die Arbeiten im Gelände einschließlich der dokumentatorischen Komponenten (auf die er immer großen Wert legte), als auch die anschließende theoretische (im Dienstzimmer durchgeführte) Auswertung der gewonnenen Erkenntnisse mit einem hohen Standard zu realisieren. Im Zusammenhang mit Rokštejn baute er im nahegelegenen Brtnicer Stadtteil Panská Lhota nach und nach einen Forschungsstützpunkt auf, der für ihn zu einer Art zweites Zuhause wurde, wo er sich oft und gern mit seiner Lebensgefährtin Eva aufgehalten hat.

Als Umbruchsjahr erwies sich 1989 als Zdeněk sein Engagement am Archäologischen Institut einstellte und zum Mährischen Landesmuseum wechselte, wo er nach V. Nekuda die Leitung der Historisch-archäologischen Abteilung übernahm. Nichtsdestotrotz hat ihn sein Wirken dort aus vielerlei Gründen, die vor allem durch die ungestüme Entwicklung und die unausgeglichene zwischenmenschlichen Beziehungen jener Zeit gegeben waren, nicht allzu sehr zufriedengestellt. Deshalb hat er das Museum nach drei Jahren verlassen und ist (1992) zur Philosophischen Fakultät der Masaryk-Universität in Brno übergewechselt, wo er zunächst am Historischen Institut als Fachassistent tätig war. Im Jahr 1995 lenkte er seine Schritte jedoch bereits in Richtung Mitarbeiterkollektiv des Instituts für Archäologie und Museumskunde, das für ihn – bis zu seinen letzten Tagen – über zwanzig Jahre lang zur Zielstation wurde und er in den Jahren 1999 bis 2015 bereits als Professor an dessen Spitze stand. Neben der Forschungsarbeit und seinen nach und nach weniger werdenden Geländeaktivitäten fand er im pädagogischen Wirken ein weiteres Parkett. Es war unglaublich wie er es neben der Lehre an „seiner“ Fakultät noch schaffte, auch an den neu entstehenden Lehrstühlen für Archäologie in Opava, Pilsen oder České Budějovice Vorlesungen zu halten; bei den Studenten war er beliebt, man schätzte nicht nur seine Kenntnisse und seine Gestaltung der Lehre, sondern auch sein deutlich erkennbares Sozialgefühl. Dabei war er stets dabei, originelle Studien und Artikel zu schreiben, zu rezensieren, auszuwerten und Tagungen zu veranstalten, er betreute zahllose Abschlussarbeiten und Dissertationen, machte allerlei von ihm konzipierte Studien- und Förderprojekte populär, kümmerte sich um den Gang des Instituts, um den Aufbau des Stützpunktes, er saß in einer Reihe von Kommissionen und Gremien, engagierte sich in der Öffentlichkeit usw. usw.; für einen einzigen Menschen in der Tat unmäßig viel... Der Höhepunkt seines Schaffens fand dann vor allem Ausdruck in zwei Bänden einer umfangreichen Trilogie, welche die Länder Böhmens ab der Ankunft der Slawen bis zur Zeit Großmährens betraf, während der dritte Teil leider unvollendet geblieben ist, sowie in einer Monographie, in welcher er auch seine ein Vierteljahrhundert andauernden Grabungen auf Burg Rokštejn auswertete. Buchstäblich zu seinem Steckenpferd wurde die Veranstaltung der alljährlichen Tagung über die Archäologie des Mittelalters sowie die Redaktion der Zeitschrift *Archaeologia historica*, an der ich die Ehre hatte, gemeinsam mit ihm teilzuhaben. Dies waren angenehme Momente, und es war eine Freude, mit Zdeněk über Probleme zu diskutieren und seine in vielen Richtungen enzyklopädischen Kenntnisse in sich aufzusaugen.

Man könnte noch lange über Zdeněks weitere Steckenpferde sprechen, besonders über seine künstlerischen, er war nämlich ein sehr fähiger Maler, so wurden beispielsweise seine mit Autogramm versehenen Neujahrskarten bald berühmt und ließen durchblicken, dass er das Leben in vollen Zügen lebte. Für seine beispielhafte Arbeit erhielt er auch viele prestigereiche wissenschaftliche und gesellschaftliche Auszeichnungen. All das macht einen Menschen innerlich sicher zufrieden, jedoch fordert ein solches Tempo unweigerlich seinen Tribut. Zdeněks Gesundheitszustand hatte sich in letzter Zeit rapide verschlechtert, was er sich freilich nur ungern eingestand und er seine Aktivitäten ohne Abstriche zu machen fortsetzte. In dieser für ihn nicht leichten Zeit kümmerte er sich vorbildlich auch um seine Lebensgefährtin, die gesundheitlich ebenfalls nicht gut dran war. Es gab den Anschein, dass diese misslichen Zeiten ein Ende finden würden, er hatte ständig neue Einfälle und war voller Optimismus, obwohl er manchmal auch geklagt hat, der höheren Macht erwehrt sich jedoch niemand von uns. Die Nachricht von seinem

Tod hat all diejenigen bestürzt, welche Zdeněk mochten, aber auch die, welche ihn persönlich nicht kannten, jedoch sein monumentales, hunderte Veröffentlichungen zählendes Werk bewunderten. Er ist in seinem lieb gewonnenen Panská Lhota entschlafen.

Lieber Zdeněk, wir werden Dich mit Hochachtung als anständigen und vorbildlichen Menschen mit festen und unveränderlichen Grundsätzen in Erinnerung behalten, und jedes Mal, wenn wir eine Deiner Arbeiten in die Hand nehmen, jedes Mal, wenn wir Deine Veröffentlichungen zitieren werden wir uns dessen bewusst, wie sehr Du uns fehlst und was Du für die Archäologie imstande warst zu leisten. Und wenn Du (was ich nicht weiß) von irgendwo da oben auf uns herablickst und unsere Bemühungen beobachtest, sollst Du wissen, dass wir an Dein Werk und an Deine Erfolge mit der Überzeugung anknüpfen wollen, dass auch Du selbst es Dir so wünschen würdest.

Pavel Kouřil

Životné jubileum Veroniky Plachej

Začiatkom tohto roka oslávila PhDr. Veronika Plachá v plnej vitalite významné životné jubileum. Narodila sa 19. januára 1937 v Bratislave. V rodnom meste absolvovala na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v rokoch 1954–1959 štúdium klasickej archeológie. Po jeho úspešnom ukončení dočasne pracovala vo Vlastivednom ústave mesta Bratislavy, v Koncertnej a divadelnej kancelárii mesta Bratislavy a vo Vodných zdrojoch v Bratislave. V januári 1962 nastúpila do Mestského múzea v Bratislave, ktorému zostala verná nasledujúcich 45 rokov.

V šesťdesiatych rokoch uskutočnila svoje prvé archeologické výskumy v podhradí a historickom jadre starej Bratislavy, v roku 1962 na Leningradskej ulici a pri Rybárskej bráne. Ďalšie výskumy realizovala spolu s PhDr. A. Vallaškom najmä v bratislavskom

podhradí. Preskúmali viaceré parcely na Prídavkovej, Žižkovej, Floriánskej a Kapitulskej ulici, taktiež na Vydrici, kde treba spomenúť predovšetkým lokalitu Vodná veža. PhDr. Veronika Plachá viedla archeologické výskumy v roku 1966 aj v historickom jadre Bratislavy – na Klobučnickej, Kapitulskej, Nedbalovej, Gorkého ulici a od roku 1967 v Starej radnici v Bratislave.

V tom čase (1966) sa už začala podieľať aj na archeologickom výskume hradu Devín, ktorý sa stal jej celoživotnou láskou. Veľmi úspešne nadviazala na výsledky svojich predchodcov I. L. Červinku, J. Eisnera, V. Mencla a J. Dekana. V druhej polovici šesťdesiatych rokov sa začal výskum na dolnom hradisku a na nádvorí stredného hradu, nakoľko prvotným zámerom pamiatkovej obnovy hradného areálu bolo preskúmanie plôch pri stojacich architektúrach a ich následná konzervácia.

Architektonický výskum na hrade Devín vykonával Ing. arch. Andrej Fiala zo Slovenského pamiatkového ústavu, od roku 1973 Ing. arch. Jana Hlavicová, ktorá sa stala na dlhé desaťročia aj spoluautorkou archeologických výskumov na hrade Devín. Výskum zároveň prebiehal aj v obci Devín pod vedením PhDr. Igora Kellera. Bádanie v Devíne v tomto období prinieslo dôležité objavy, ktoré výrazne objasnili význam tejto výnimočnej lokality. Popri tisíckach drobných